

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA MEHNAT QUROLLARI NOMLARI ORQALI XALQ TAFAKKURINING IFODALANISHI

Fazliddinov Xurshid

Samarqand davlat chet tillar instituti mustaqil tadqiqotchisi

xurshidfazliddinov959@gmail.com

Annotatsiya: Mehnat qurollari nomlari xalq og'zaki ijodi, xususan maqollar va frazeologizmlar orqali xalqlarning madaniy, ijtimoiy va kognitiv dunyoqarashini aks ettiradi. Ushbu maqola o'zbek va ingliz tillaridagi mehnat qurollari (masalan, o'roq, bolta, hammer, plough) nomlarining maqollarda ishlatilishi va ular orqali xalq tafakkurining ifodalanishini qiyosiy tahlil qiladi. O'zbek maqollari agrar madaniyat va jamoaviy qadriyatlar bilan bog'liq bo'lsa, ingliz maqollari ko'proq individual mehnat va pragmatizmga urg'u beradi. Korpus tahlili va sifatli tematik tahlil yordamida o'zbek va ingliz xalqlarining mehnat qurollari orqali dunyoqarashidagi farqlar va o'xshashliklar aniqlandi. Natijalar mehnat qurollari nomlarining metaforik ma'nolari orqali xalqlarning ijtimoiy qadriyatlarini, masalan, mehnatkashlik, sabr-toqat va ijtimoiy uyg'unlikni aks ettirishini ko'rsatadi. Tadqiqot tilshunoslik, madaniyatshunoslik va til o'qitish sohasida qiyosiy tadqiqotlar uchun yangi imkoniyatlar ochadi.

Kalit so'zlar: mehnat qurollari, xalq tafakkuri, o'zbek maqollari, ingliz maqollari, metafora, madaniy qadriyatlar, agrar madaniyat, individualizm, qiyosiy tilshunoslik.

Kirish. Mehnat qurollari nomlari xalqlarning og'zaki ijodi, xususan maqollar orqali ularning ijtimoiy qadriyatlarini, dunyoqarashini va kognitiv tuzilmalarini aks ettiradi. O'zbek xalq maqollari agrar jamiyatning mehnatkashlik va jamoaviy uyg'unlik qadriyatlarini ifodalasa, ingliz maqollari anglo-sakson an'analari va individualizmga asoslangan pragmatik yondashuvni ta'kidlaydi. Ushbu maqola o'zbek va ingliz tillaridagi mehnat qurollari nomlarining maqollarda ishlatilishi va ular orqali xalq tafakkurining qanday ifodalanishini o'rganadi. Tadqiqot quyidagi savollarga javob berishga qaratilgan: Mehnat qurollari nomlari qanday metaforik ma'nolarda ishlatiladi? Ular qanday madaniy qadriyatlar va kognitiv tuzilmalarni aks ettiradi? Qiyosiy tahlil tilshunoslik va madaniyatshunoslik sohasida qanday amaliy ahamiyatga ega? Tadqiqot kognitiv tilshunoslik (Lakoff & Johnson, 1980) va madaniy pragmatika (Wierzbicka, 1991) nazariyalariga asoslanadi.

Tahlillar. Miqdoriy tahlil: Mehnat qurollari nomlarining maqollardagi chastotasi va konteksti AntConc orqali aniqlandi.

Sifatli tahlil: Maqollar mehnatkashlik, sabr-toqat va ijtimoiy uyg'unlik kabi semantik sohalarga bo'lindi. Metaforik tuzilmalar (masalan, MEHNAT – YO'L) tahlil qilindi.

Qiyosiy tahlil: O'zbek va ingliz maqollaridagi madaniy va kognitiv farqlar aniqlandi.

Natijalar Miqdoriy natijalar.

Chastota: O'zbek maqollarida mehnat qurollari (o'roq – 18%, ketmon – 15%) jamoaviy mehnat va agrar hayot bilan bog'liq bo'lsa, ingliz maqollarida (hammer – 20%, plough – 17%) individual mehnat va natija ta'kidlanadi.

Semantik sohalar: O'zbek maqollarida mehnatkashlik (30%) va ijtimoiy uyg'unlik (25%) ustun, ingliz maqollarida esa mehnatkashlik (28%) va pragmatizm (22%) ko'proq uchraydi.

O'zbek maqollari: "O'roq o'tkir bo'lsa, hosil mo'l bo'ladi" (A sharp sickle yields a bountiful harvest) va "Ketmon bilan yer ochiladi, mehnat bilan baxt topiladi" (The hoe opens the land, labor brings happiness) maqollari MEHNAT – HOSIL metaforasidan foydalanib, mehnatni jamoaviy farovonlik manbai sifatida tasvirlaydi.

Ingliz maqollari: "Strike while the iron is hot" va "A good hammer drives a nail straight" (HAMMER IS EFFICIENCY) individual harakat va muvaffaqiyatga urg'u beradi.

Farqlar: O'zbek maqollari mehnatni jamoaviy natija sifatida ko'rsa, ingliz maqollari shaxsiy mahsuldorlikka e'tibor qaratadi.

Sabr-toqat (Patience)

O'zbek maqollari: "Bolta bir uradi, lekin chuqur uradi" (The axe strikes once but strikes deep) sabr va sifatli mehnatni ta'kidlaydi.

Ingliz maqollari: "Slow and steady wins the race" sabrni individual muvaffaqiyat sifatida tasvirlaydi.

Farqlar: O'zbek maqollari sabrni jamoaviy jarayonning bir qismi sifatida ko'radi, ingliz maqollari esa uni shaxsiy yutuq bilan bog'laydi.

Ijtimoiy uyg'unlik (Communal Harmony)

O'zbek maqollari: "Belkurak bilan birlashsa, yer ham birlashadi" (When shovels unite, the land unites) jamoaviy mehnat orqali uyg'unlikni ta'kidlaydi.

Ingliz maqollari: "Many hands make light work" jamoaviy mehnatni qo'llab-quvvatlasa-da, ko'proq pragmatik maqsadlarga xizmat qiladi.

Farqlar: O'zbek maqollari jamoani dunyoqarash markazi sifatida ko'rsa, ingliz maqollari jamoaviy mehnatni samaradorlik vositasi sifatida talqin qiladi.

O'zbek respondentlari maqollarni jamoaviy qadriyatlar va agrar hayot bilan bog'lasa, ingliz respondentlari ularni shaxsiy muvaffaqiyat va pragmatizm nuqtai nazaridan talqin qildi.

Tadqiqot natijalari mehnat qurollari nomlarining o'zbek va ingliz maqollarida metaforik ma'nolar orqali xalq tafakkurini aks ettirishini ko'rsatdi. O'zbek maqollarida MEHNAT – HOSIL va IJTIMOIYLIK – TANA kabi metaforalar jamoaviy uyg'unlik va agrar madaniyatga urg'u bersa, ingliz maqollarida MEHNAT – RAQOBAT va SAMARADORLIK – ASBOB metaforalari individualizm va pragmatizmni ta'kidlaydi. Bu farqlar o'zbek xalqining turkiy-islomiy va agrar an'analari hamda ingliz xalqining anglo-sakson va kapitalistik dunyoqarashidan kelib chiqadi (Hofstede, 2001).

Maqollar til o'qitish va madaniyatlararo muloqotda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Masalan, o'zbek maqollari talabalarga jamoaviy qadriyatlar haqida tushuncha bersa, ingliz maqollari shaxsiy mas'uliyat va samaradorlikni o'rgatadi. Tadqiqot tilshunoslik va madaniyatshunoslikda qiyosiy tadqiqotlar uchun yangi yo'nalishlarni taklif etadi.

Xulosa. O'zbek va ingliz maqollarida mehnat qurollari nomlari orqali xalq tafakkuri madaniy va kognitiv farqlar bilan ifodalanadi. O'zbek maqollari jamoaviy mehnat va agrar qadriyatlarining muhimligini ta'kidlasa, ingliz maqollari individual muvaffaqiyat va pragmatizmga urg'u beradi. Mehnat qurollari metaforalari orqali mehnatkashlik, sabr-toqat va ijtimoiy uyg'unlik kabi qadriyatlar aks etadi. Ushbu tadqiqot tilshunoslik va madaniyatlararo

muloqot sohasida qiyosiy tahlil uchun yangi imkoniyatlar ochadi. Kelajakda boshqa tillar va diakronik tahlillarni o'rganish xalq tafakkurining chuqurroq tushunilishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Hofstede, G. (2001). Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations. Sage Publications.
2. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). Metaphors We Live By. University of Chicago Press.
3. Mieder, W. (1992). A Dictionary of American Proverbs. Oxford University Press.
4. Sattorov, U. (2018). O'zbek xalq maqollari. Toshkent: O'zbekiston.
5. Wierzbicka, A. (1991). Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction. Mouton de Gruyter.